

*Д. О. Лиховид, асп., НаУКМА, Київ,
Т. В. Семигіна, д-р політ. наук, АПСВіТ, Київ
tetyanasemigina@gmail.com*

ПРАКТИКИ САМООРГАНІЗАЦІЇ В ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

Події, що відбуваються в Україні протягом останнього року, активізували дискурс побудови громадянського суспільства. Однією з фундаментальних складових громадянського суспільства вважають територіальну громаду, яка відповідно до українського законодавства є суб'єктом права і складовою частиною місцевого управління. Це актуалізує вивчення різних аспектів розвитку та функціонування територіальних громад. У цій роботі охарактеризовано історичні та сучасні практики самоорганізації громади з токи зору концепції соціального капіталу.

Традиційні та усталені форми самоорганізації, властиві західним суспільствам, не можуть бути механічно скопійовані в Україні в силу ряду причин. Адже в нашій країні існує своя історія діяльності органів самоорганізації населення (ОСН). Так, за радянських часів ОСН формувались практично лише у вигляді органів громадського нагляду – будинкових, вуличних та квартальних комітетів, рідше – комітетів або рад мікрорайонів. Називати ці форми громадської роботи само організованими в повному сенсі слова не видається доцільним, оскільки їх діяльність багато в чому залежала від місцевих рад та міськвиконкомів. Самі ж комітети розглядались здебільшого як ресурс для держави а не як окреме явище, що має винятково громадську природу і спрямоване на потреби громади [Мішина Н. В. Органи самоорганізації населення: минуле, сучасне, перспективи / Н. В. Мішина. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2008. – С. 195]. Про розвиток громади, а тим більше про підтримку якихось місцевих ініціатив мова не йшла.

Якщо звернутись до концепції соціального капіталу, рівень якого, як зазначають Р. Патнам [Патнам Р. Д. Творення демократії: традиції громадської активності в сучасній Італії / Р. Д. Патнам, Р. Леонарді, Р. Й. Нанетті. – К. : Основи, 2001. – 301 с.] та Ф. Фукуяма [Фукуяма Ф. Великий крах: людська природа і відновлення соціального порядку / Ф. Фукуяма. – Львів : Кальварія, 2005. – 376 с.], значною мірою залежить від історичного досвіду та традиційних норм і цінностей, то виявиться, що рівень соціального капіталу в українському суспільстві вкрай низький. Це можна пояснити двома чинниками. По-перше, в суспільстві спостерігається значний рівень державного патерналізму, у відповідності до історичного досвіду останніх десятиріч. Вертикальні зв'язки виявляються більш стійкими, аніж горизонтальні взаємодії, побудовані на довірі. По-друге, не зважаючи на значний рівень патерналізму, водночас українському суспільству притаманний значний рівень недовіри до всіх ланок та гілок влади [Лазоренко О. Соціальний капітал: соціальні та професійні мережі в Україні / О. Лазоренко – К. : Енергія, 2010. – 104 с.]. Таким чином, ефе-

ктивності самоорганізації заважає вкрай низький рівень громадянської участі, тобто включення громадян у процеси місцевого розвитку, в діяльність громадських організацій та органів місцевого самоуправління, таких, як квартальні комітети тощо. Низький рівень включення зумовлено низьким рівнем довіри громадян до цих інституцій. І навпаки, низький рівень репрезентації членів спільноти в самоуправлінні спричиняє закритість цих процесів, породжуючи знову ж таки недовіру.

В Україні проекти, орієнтовані на місцевий розвиток, подекуди впроваджуються завдяки діяльності громадських організацій, фінансування яких прямо залежить від грантових програм. Такі проекти призводять до запланованих змін, але не породжують стійкої мережі первинних місцевих взаємодій, не утворюючи соціального капіталу. Тим не менше, останнім часом в Україні виникають і успішно розвиваються різноманітні форми участі мешканців в громадському житті. Одним із прикладів успішної кооперації є запровадження в кількох регіонах України так званих фондів громад. Такі фонди акумулюють кошти, здебільшого за допомогою фандрайзингу, та виділяють на конкурсній основі гранти для реалізації місцевих проектів. Відмінністю від діяльності громадських організацій можна вважати незаангажованість їхньої роботи великими грантодавцями (в тому числі і закордонними), а також принципова орієнтація на потреби місцевої громади.

Одним з яскравих прикладів є фонд громад "Рідня", який працює в м. Стрий Львівської області і на потреби стрийської громади. В 2013 році, відповідно до річного звіту, фонд громади витратив 35 % коштів на підтримку місцевих ініціатив, ще 38 % – на допомогу дітям з особливими потребами [Звіт фонду громад "Рідня" за 2013 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ridnya.org.ua/richnyj-zvit-2013>]. Успіх роботи фонду громад, як свідчить практика, напряду залежить від рівня довіри до людей, які представляють фонд, а також від розгалуженості мережі місцевих активістів та рівня їхньої вмотивованості. Зараз в Україні діє кілька десятків фондів громад, хоча не всі з них відповідають програмним критеріям. Досвід роботи успішних фондів громад доводить, що найбільш успішно вони діють на тих територіях, де в минулому існували успішні приклади споживчої кооперації. Також чималу роль в фандрайзинговій діяльності таких фондів відіграють релігійні громади як інституції, що наслідують колективістські цінності взаємодопомоги та благодійності.

Ще одним прикладом практик самоорганізації можуть слугувати організації співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ). В цьому випадку поняття "громада" звужується, порівняно з його традиційним розумінням. Для успішної діяльності ОСББ необхідно усвідомлення всіма мешканцями власного будинку як спільного ресурсу і створення відповідних інституцій для управління цим ресурсом. Як відмічала дослідниця інституцій спільної дії Е. Остром [Остром Е. Керування спільним: еволюція інституцій колективної дії / Е. Остром. – К. : Наш час, 2012. – С. 276–277], такі інституції будуть діяти успішно лише за таких умов: всі присвоювачі (члени територіальної громади як користувачі спільного ресурсу) зацікавлені у про-

довженні діяльності спільного ресурсу; присвоювачі поділяють норми взаємодії та довіри, створюючи тим самим соціальний капітал. ОСББ як практичне втілення теорії М. Олсона щодо латентних великих груп. Згідно з нею, якщо у великій латентній групі виникатимуть "підгрупи федеративної групи", тобто малі групи, об'єднані спільним інтересом (як-от ОСББ), то така велика група загалом ставатиме значно більш здатною до самоорганізації [Олсон М. Логіка колективної дії: суспільні блага і теорія груп / М. Олсон. – К. : Лібра, 2004. – С. 58]. Це відбуватиметься через збільшення кількості взаємодій в малих групах та між ними, а також ієрархізації таких взаємодій.

Отже, практики самоорганізації в територіальних громадах можуть набувати різноманітних форм, які, здебільшого, залежать від історичного підґрунтя, а також від того, наскільки розвинутою є мережа місцевих громадських взаємодій. У цьому сенсі самоорганізація в громаді справді може слугувати виявом громадянського суспільства. Більш вдалим виявляються ті практики самоорганізації в громаді, які мають виразні цілі та визначені і усвідомлений спільний ресурс, а також наявну команду лідерів – формальних чи неформальних.

В. В. Петрунин, канд. филос. наук, доц., ОГУ, Орёл, Россия
petrunin@list.ru

СОЦИАЛЬНОЕ СЛУЖЕНИЕ МОСКОВСКОГО ПАТРИАРХАТА В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТОВ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА

В современной России сложился определенный консенсус вокруг вопроса о необходимости повышения роли институтов гражданского общества в жизни страны. Наличие автономных от государства общественных объединений граждан позволяет не только оказывать определенное влияние на государственную политику, но и реализовывать собственные проекты общественно полезной и благотворительной деятельности.

К институтам гражданского общества относят и религиозные общины, организации и движения. Такая трактовка институтов гражданского общества открывает широкие перспективы для социального служения Русской Православной Церкви в современном мире.

Богословским основанием для общественной деятельности Московского Патриархата служат "Основы социальной концепции Русской Православной Церкви", которые являются "долгосрочной программой общественного служения Церкви, опирающейся на православное богословское осмысление положения Церкви в плюралистическом секулярном обществе" [Предисловие митрополита Смоленского и Калининградского Кирилла, председателя Синодальной рабочей группы по разработке "Основ социальной концепции Русской Православной Церкви" // Информационный бюллетень Отдела внешних церковных связей Московского Патриархата. – 2000. – № 8. – С. 3]. Понимание Церковью